

ZIKMUND WINTER

specifika typu historika

Myslím, že je to snad až přehnané a luxusní, chceme-li dva a půl dne hovořit o Zikmundu Wintroví. Patrně si všichni více či méně uvědomujeme, že nejde o výjimečného a mimořádného historika a spisovatele. Avšak čím více se s jeho dílem seznamujeme, máme stále vyhraněnější pocit, že se mu v minulosti dost křivdilo a že jeho obrovská práce nebyla náležitě oceněna. Už sám fakt, že se z jeho historických prací hodně čerpá a velice často se citují, ale i necitují a využívají, svědčí o tom, že jeho historiografické dílo má stále svou cenu.

Zikmund Winter reprezentuje spojení spisovatele a historika. Je to spojení mimořádně těsné a jedno od druhého nelze oddělit, chceme-li autora dobře pochopit a vyložit. Rozhlédneme-li se po světové literatuře, těžko najdeme postavu plně srovnatelnou. Winter je typ výrazně český, avšak ze své doby poněkud vybočuje, chybí mu vlastenecký program a důraz na výchovné poslání historie. Zařazuje se mezi kulturní historiky, působil v době, kdy se tento obor těšil v evropském, zvláště německém dějepisectví zvýšené pozornosti. Také u nás se za jeho života disciplína kulturní historie vymezovala a osamostatňovala. Winter však ani do tohoto zařazení plně nezapadá a tvoří jistou výjimku. Hned v úvodu našeho uvažování musíme předeslat, že nikdy příliš nepřemýšlel o tom, jakým chce být historikem, že vůbec nebyl typem historika vědce a že jeho podstata a tvůrčí metoda byla jednostranně umělecká. Dostáváme se tím k základní a staré otázce, zda je historie spíše vědou či uměním.

O tom se už hodně uvažovalo a psalo, v různých zemích se k tomu zaujímal rozdílná stanoviska. Všeobecně poměrně dlouho – ještě za Wintrova života – se dějepisectví zařazovalo do krásné literatury a historici byli považováni za spisovatele. Postupně převládl názor, že historie je především věda, že má své specifické postavení mezi humanitními obory a že má své vlastní pracovní metody. Zůstalo však nespornou skutečností, že hlav-

ním a konečným výsledkem historikovy práce zůstává slovo a že historikovi nemůže být lhostejné, jak slovem působí na čtenáře.

Zikmund Winter měl řádné historické školení, k jeho učitelům patřili Václav Vladivoj Tomek a Josef Kalousek, začal svou práci v pražském městském archivu a i nadále se archiv stal jeho hlavní a téměř jedinou pracovní. Významný a trvalý vliv měl na něho Tomek, který bývá, pokud posuzujeme hlavně historické řemeslo, dost často podceňován. Tomkova úcta k faktům a zacházení s nimi při výstavbě historického díla měla svou nezpochybnitelnou úroveň. Porovnáme-li Wintrovy historické spisy s vrcholnými pracemi Tomkovými, nutně dospějeme k závěru, že učitel svého žáka z hlediska řemeslného, technického předčil. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že Winter neprováděl vlastně vůbec pramennou kritiku, nekladl si otázky, jak prameny, z nichž tak vydatně čerpal, vznikaly, jakou měly funkci a jakou mají vypovídací hodnotu. Vezměme si konkrétně městské knihy, které měly ve Wintrových pracích mimořádné místo a které dosáhly v 16. století neobyčejného rozkvětu. Nebyly přirozeně za Wintrova života tak prostudovány jako dnes, ale už tehdy se v pracích Jaromíra Čelakovského a v poznámkách Josefa Emlera a mladého Friedricha bylo možno o leccčems poučit. Winter tak nečinil.

Příčina nespočívala v tom, že by tyto práce neznal, ale jeho přístup k historii, způsob práce a myšlení byly jiné. Vyjádřil to nejlépe sám, když poněkud podrážděně reagoval na kritiku v *Českém časopise historickém*, kde tehdy začínající historik Tomáš Kalina napsal sice kritickou, ale objektivní a umírněnou recenzi na dva Wintrovy spisy.¹ Winter se tehdy vyjádřil, že jeho metoda je deskriptivní, zdůraznil, že pouze konstatuje a popisuje, a poté pokračoval: „Však se později někdo najde, kdo na mých základech bude hledati tendence evoluční, principy sociální, psychologické aj.“² Dále uvedl, že se drží zejména názoru Maxe Lehmana, že historie není exaktní věda, a proto ponechává „široké soudy, vysoké rozhledy a vysoká stanoviska jiným. Má práce je mikrologická.“²

Wintrovu metodu a techniku práce bychom mohli přirovnat k technice mozaiky. Sám sice označoval často své knihy podtitulem *obrazy, mozaiky*

1 T. Kalina: rec. Z. Winter, *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské a O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, *Český časopis historický* (dále ČČH) 7, 1901, s. 463–467.

2 Viz Z. Winter: Odpověď T. Kalinovi, *Časopis Muzea Království českého* (dále ČČM) 75, 1901, s. 555.

však považují za přesnější termín. Winter sbíral a řadil fakta, většinou drobná, vzata ze všedního života obyčejných lidí, a kladl je vedle sebe až vytvořila pestrobarevnou mozaiku. Počínal si spíše jako umělec, i když v historických pracích neuplatňoval fantazii a držel se faktů. I v beletrii čerpal z historické materie, postavy a figurky bral z archivních pramenů a nechával je promlouvat jejich autentickou řečí.

Zdálo by se, že si tento způsob práce asi nezíská čtenáře a nemůže mít umělecký úspěch. Avšak nebylo tomu tak. Proč k tomu došlo, odhalil už F. X. Šalda, když napsal: „Tajemství uměleckého úspěchu Wintrova jest úžasně prosté; jest v tom, že Winter zná důkladně svět, z něhož bere své látky a náměty, šestnáctý i nyní sedmnáctý věk český.“³ To je ostatně základem každé umělecké tvorby; dobrý spisovatel musí znát způsob myšlení, citění a jednání lidí. Proto také Wintrovo umění slábne okamžitě, když opustí popis průměrného života prostých lidí.

Rovněž ve Wintrových historických dílech bývá hrdinou běžný městský člověk, nikoli velké individuum. A tak se dostáváme k dalšímu důležitějšímu rysu Wintrovy historické tvorby, a to k nedostatku idejí v jeho knihách. Winter jakoby se idejí bál, nebo spíše jimi pohrdal. Platí to pro jeho historiografii i do jisté míry i pro jeho literární tvorbu. Nelze ovšem přehlédnout, že se Winter jako spisovatel vyvíjí. A tu se téměř okamžitě nabízí možnost srovnání s Jiráskem, který představuje jiný typ autora historické prózy. Takové srovnání by ovšem potřebovalo samostatný referát a na toto téma zde bude jistě mnohé řečeno.

Winter bývá zařazován mezi kulturní historiky. Obor všeobecné kulturní historie se i u nás koncem minulého století osamostatnil; jeho prvním profesorem na Karlově univerzitě se stal Čeněk Zíbrt. Vydal programový spis *Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literatura cizí i česká* (1892). Byla to spíše kompilace z cizí, převážně německé literatury, která nedokázala vyložit podstatu a specifiku tohoto oboru. Nabádala však historii, aby věnovala pozornost hromadným a všedním jevům života. Se Zibrtem spolupracoval i Winter, zvláště na *Dějínách kroje v zemích českých*.⁴ Vztahy mezi nimi nebyly příliš pevné a přátelské, jak by se zdálo

3 F. X. Šalda: rec. Z. Winter, *Bouře a přehánka*, *Novina* 1, 1908, in F. X. Šalda: *Kritické projevy* 7, Praha 1953, s. 102–104.

4 Z. Winter: *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, Praha 1893, 2. díl; autorem 1. dílu je Č. Zíbrt.

díky Wintrovu rozsáhlému medailonu z pera Čeňka Zíbrta.⁵

O poměru Wintra k Zíbrtovi, ale také mnohé o samém Wintrovi, vypovídá dopis Jiráskovi, psaný typickým sarkastickým, kousavým stylem. Je z roku 1898 a pravi se v něm: „Já pracuju letos málo. První čas zhola nic. Teď smolím ty kostymy, co vyjdou s panem Zíbrtem. Jo – ad vocem Zíbrt. Je to hoch prožluklý a všemi mastní mazaný. Já mu dosavad nijak nikde nešlápl na nohu – jda leckdy v práci po něm, shledal jsem, že křečovitou a hladovitou práci stal se povrchním a chyboval, a já o tom nikde nikomu nic. A co on? Onehdy začaly v *Hlase národa* vycházeti fejetony o naší kulturní historii. Lotřík bezejmenný, co to psal, začal od Adama, vyjmenoval všecky lidi, kteří v kulturní historii pracovali – jen mne ne /.../ psal o Zíbrtovi, jen a jen o něm /.../ nejsem jmenován a facka za fackou! Je to švindl! To si ten mužík objednal u nějakého chlapiska za pár buřtů.“⁶ Wintrova slova naznačují leccos z jeho povahy, neznáme ho příliš dobře, ale z dobových svědectví víme, že byl svérázný, vtipný, sarkastický, nikoli zlý. Byl i dobrý učitel, asi lepší než Alois Jirásek. Vyprávěl prý i o hospodářských dějinách, výtvarném umění apod.

Zíbrtovy a Wintrovy práce měly mnoho společného, zůstávaly většinou pouhou snůškou materiálu z nejrůznějších oblastí hmotné i duchovní kultury, avšak nezpracovaného a nevyloženého pod určitým zorným úhlem.⁷ Wintrovy studie jsou ovšem oproti Zíbrtovým mnohem tematicky a časově sevřenější. Týkají se téměř výlučně života českých měst v 15.–17. století. V rozmezí zhruba dvaceti let 1890–1910 vycházely v rychlém sledu: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku* (I, II, 1890, 1892), *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století* (I, II, 1895, 1896), *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století* (1901), *Řemeslnictvo a živnost v XV. věku v Čechách* (1909), *Český průmysl a obchod v XVI. věku* (1913) a další.

Tehdejší oficiální historiografií, především Gollovou školou, nebyly Wintrovy knihy přijímány se souhlasem a s pochopením, jak uslyšíme

5 – Č. Zíbrt: Dr. Zikmund Winter. Vzpomínka k jeho šedesátým narozeninám, *Osvěta* 37, 1907, s. 248–262, 308–318, 404–411.

6 – K. Švehla: Jiráskovy dopisy Zikmundu Wintrovi, *Sborník Národního muzea* 5, 1960 řada C, literární historie, s. 57–88.

7 – Srov. F. Kutnar, [J. Marek]: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisceví* II, Praha 1977, s. 43–45.

podrobněji v dalších referátech. V kritických slovech bylo zajisté mnoho pravdivého a potřebného, ale bylo to často řečeno příliš tvrdě a nechápavě. Jistou výjimkou je Wintřův nekrolog od Kamila Krofity, vždy tolerantního a konciliantního.⁸ Také Goll a Pekař volali po kulturní historii a snažili se oživit a evokovat život našich předků. Zvláště Pekař v *Knize o Kosti* využívá bohatě intuice a vciťování se do dějin a k tomu mu slouží – podobně jako Wintrovi – že nechává hovořit přímo prameny. Zdálo by se tedy, že má něco společného s Wintrem, ale to by bylo pouhé zdání. Předně: Pekař se projevuje jako vědec, analyzuje, hodnotí a interpretuje prameny a jeho vciťování se do dějin je nutno chápat jako výrazný projev historikovy subjektivity.

Winter proti tomu přináší pouhá fakta, bez historického pojetí výkladu. Jsou to však fakta zajímavá a nová, která otevírají pole dalšímu výzkumu. Historik ví, co znamenají v jeho práci fakta a je šťastný, najde-li nový fakt, který potřebuje do svého výkladu nebo který ho přivádí k úplně novému pohledu. Dnes s odstupem času dokážeme pohlížet na Wintrovu práci s mnohem větším pochopením než jeho vrstevníci. Napomáhá nám v tom také znalost moderní světové historiografie, zvláště školy *Annales*, německé a další sociální historie, zkoumání mentalit, všedního dne atd. Současná historická věda je schopna vidět tato fakta v nových významech a souvislostech a netradičně je vykládat. Takové pohledy a aspekty byly přirozeně Zikmundu Wintrovi cizí. Nicméně už tím, že dokázal svou píli snést tolik zajímavé a nové historické látky, si zaslouží, aby byl i dnes vděčně připomínán.

---

8 K. Krofita: Úmrtím Zikmunda Wintera..., *ČČH* 18, 1912, s. 376–379.